

FONTS DOCUMENTALS MENORS PER A L'ESTUDI DE LA BANCA AL CAMP DE TARRAGONA, CONSERVADES EN ARXIUS PÚBLICS

Josep M. T. Grau i Pujol

Paraules clau: banca, arxius, Camp de Tarragona, fonts documentals

Resum: Aquest treball aporta informació sobre les fonts documentals que es disposen a la demarcació de Tarragona per a l'estudi de la banca. Es fa un repàs del material dipositat en diversos arxius i es dona informació sobre la seva ubicació.

Abstract: This work adds information to the documents in the area of Tarragona concerning the study of the banking sector. It revises documents from several archives and gives information about their location.

En ocasió de la celebració l'any 2002 del 50è aniversari de la creació de Caixa Tarragona ens ha semblat interessant presentar el material d'arxiu de què disposen els investigadors en centres públics per historiar la banca a la província de Tarragona.

La primera caixa en l'àmbit de l'Estat fou la de Sagunt, el 1841, i a Catalunya, la de Barcelona, tres anys més tard. Els antecedents dels serveis crediticis a les edats mitjana i moderna els hem de buscar en les taules de canvi,¹ sense oblidar les institucions religioses que realitzaven préstecs a renda fixa sota la denominació de *violaris* i *censals*, amb un interès que oscil·lava entre el 5% dels segles xv i xvii, el 6,66% del segle xvi i el 3% a partir del 1750.² Altres precedents que cal considerar en els segles xix-xx són els monts de pietat i les societats de socors mutus o les petites banques locals.³

A la nostra demarcació, dins del fons de la Junta Provincial d'Agricultura, Comerç i Indústria, secció Negociat General (dipositat a l'Arxiu Històric de Tarragona, AHT) s'hi localitza un expedient de l'any 1864 sobre la petició a Corts per crear un banc de crèdit a Tarragona (signatura topogràfica 446). A la biblioteca auxiliar de la mateixa institució hi figuren diversos opuscles impresos d'interès, com per exemple, un projecte d'estatuts del Banco Agrícola Hipotecario de Granada (1863) o la memòria de la Caja de Ahorros de Madrid (1862), a més del projecte de llei sobre bancs (1848?). També del segle xix, i del segle xviii, trobem en la documentació comptable dels fons comercials (per exemple, el fons Moragues, AHT) la utilització de les lletres de canvi en les transaccions. Altres fons complementaris són el Registre Mercantil, el Registre de la Propietat i el fons notarial.

En la secció de l'impost d'utilitats (sobre la renda de societats) del fons d'Hisenda (AHT) s'hi poden consultar, entre altres, els balanços del Banc de Reus (1902/1945), de la Banca Vilella de la mateixa ciutat del Baix Camp (1958-1963), del Banc de Valls (1902-1963), del Banc Mercantil de Tarragona (1931-1963), de la delegació del Banc de Bilbao a Reus (1943) i el de la Caixa d'Estalvis Provincial de la Diputació de Tarragona (1952-1962). En els lligalls números 4035-4036 hi trobem els expedients de negociació d'accions dels bancs situats a Tarragona, Tortosa, Reus i Valls (1951-1956). En la signatura topogràfica 2573 hi ha el reglament imprès de la Caixa d'Estalvis de la Bisbal del Penedès (1918).

¹ Josep M. Recasens Comes, *La taula de canvi i de dipòsits de Tarragona i la ciutat del seu temps: 1584-1749*, Tarragona, 2001.

² Entre altres obres recomanem la de Llorenç Ferrer Alòs, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*, Barcelona, 1987, pàg. 488-527.

³ Sobre Reus sobresurten els estudis de Pere Anguera, "El Banc de Reus com a banc emissor: 1863-1874", a *Quaderns d'Història Tarraconense II*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1980, pàg. 171-188, i de Joan Veciana i Joaquim Via, *El Banc de Reus 1863-1942*, Cambra de Comerç, Reus, 1986. Pel que fa a Tarragona, Joan Noguera Salort, el 1978, redactà l'estudi "La Caja de Ahorros Provincial de Tarragona".

En el mateix centre de la Generalitat (AHT), dins el fons del Govern Civil i la sèrie d'expedients d'associacions, destaquen els estatuts de l'Agrupació de Creditors del Banc de Reus de les poblacions de Santa Coloma de Queralt i Reus (1931) i els de l'Associació d'Accionistes del Banc Comercial de Tarragona en liquidació (1935). Altres entitats d'estalvi que cal esmentar són les que tenen objectius assistencials i corporatius, com ara les caixes rurals dels sindicats agrícoles i cooperatives de consum o producció, sense oblidar les mútues. Del 1924 hi ha el reglament de la Mútua Popular de Pensions de Reus o, l'any següent, el de la Caixa de Crèdit Marítim de Catalunya a Tarragona.⁴

Amb la derrota de la República i la victòria feixista, l'any 1939 dins la Direcció General de Banca i Borsa del Ministeri d'Hisenda es creà una comissaria per al desbloqueig de comptes bancaris. A Tarragona hi havia una secció provincial de banca. L'any 1942 la junta estava composta per un professor mercantil d'Hisenda, els directors dels bancs Comercial de Barcelona, Espanyol de Crèdit, Mercantil de Tarragona, de Biscaia i l'administrador del Banc de Valls. Dins el voluminós fons d'Hisenda trobem el lligall 3928 sobre petició d'informes a les autoritats (1939-1946), que ens parla, entre altres afers, de la situació de les caixes rurals. En la caixa 4000 hi trobem la correspondència (entrades i sortides) sobre la retirada de valors i el canvi de paper moneda (1939-1945). Dins la caixa 4259 hi ha la relació dels comptes bancaris abandonats, alguns dels quals ja havien estat immobilitzats l'any 1935. Es pot copsar l'abast de la repressió franquista fullejant els més de mil dos-cents expedients de desbloqueig de comptes bancaris datats la majoria entre 1939 i 1940 (alguns autoritzats i altres denegats). Amb la dictadura se suspengueren totalment els reintegraments dels saldos existents abans del gener de 1939.

El lligall 4052 conté les relacions dels propietaris de les caixes de seguretat en l'oficina de Tortosa del Banc Comercial de Barcelona (1936-1937). L'expedient 3928 ens aporta l'inventari del contingut de la caixa forta del Banc d'Espanya a Tarragona el 1939, on s'hi guardava, entre altres coses, la famosa nina romana.

Sobre els treballadors del ram hi ha poc material disponible. En el fons Hisenda hi ha alguns llistats a partir dels anys trenta del segle xx. A Tortosa coneixem la constitució, el 1902, d'un gremi d'escrivents, oficinistes i dependents de comerç. Durant el règim dictatorial del general Franco es crearen els sindicats verticals (CNS i AISS) i a l'arxiu supracomarcal de Tarragona (AHT) hi ha la documentació que produïren. Una mostra en són els registres de sindicats de la banca i la borsa per a partits judicials, actes de constitució, eleccions d'enllaços sindicals, expedients de jurats d'empreses, conciliacions, convenis col·lectius, censos electorals, etc. Ja en la

⁴ Pere Solà ha estudiat les diverses associacions gremials i professionals a *Itineraris per a la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*, Diputació de Tarragona, Tarragona, 1998.

democràcia, en el mateix centre s'hi serva el fons del Comitè d'Empresa del Banc Mercantil de Tarragona (1978-1992). Dins d'un altre fons, el de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Tarragona s'hi poden veure censos d'entitats bancàries des del 1933; a més, inclou expedients sobre la banca privada d'entre els anys 1951 i 1985.

En el fons històric de l'Institut Nacional d'Estadística de Tarragona (també a l'AHT) hi ha una caixa que conté dades sobre societats financeres dels anys 1949-1975.

A l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona hi ha diverses sèries on podem localitzar informació sobre la seva Caixa d'Estalvis Provincial. En el llibre d'actes corresponent als anys 1949-1950 hi sobresurt la sessió del dia 15 de setembre del 1949, amb la proposta de la fundació d'una entitat d'estalvis pròpia segons la llei de bases del règim local del 1945 (núm. 41). Hom volia disposar de capital per afavorir el creixement econòmic de la província, disminuir l'atur i evitar que l'estalvi generat dins del territori marxés fora. Hom esmenta els antecedents d'altres llocs, com ara Guipúscoa; a més, hom destaca que els ajuntaments havien d'evitar demanar préstecs als bancs de Crèdit Local Hipotecari i de Crèdit Industrial. La cobertura legal venia avalada, a més, per l'ordre de 6 de setembre de 1939, en què s'establia que en les províncies on no existissin aquestes entitats de previsió popular es creessin. Així mateix, hom decideix fer gestions per absorbir les sucursals de Caixa de la Diputació de Barcelona a Reus i Tivissa "maxime si se tiene en cuenta que fueron abiertas por la extinguida Generalidad de Cataluña". Dins la secció de Governació hi ha un lligall del 1949-1954 (núm. 76) referent a la creació i memòries de la Caixa Tarragona. En la sèrie de pressupostos corresponent a l'any 1951 hi ha el lligall 292 (1951), que conté les xifres del pressupost extraordinari per posar en marxa la nova Caixa d'Estalvis.

Desgraciadament, al llarg del temps s'han perdut arxius sencers de banques locals, en especial en els moments d'absorció, canvis d'edifici o simplement neteges sense control de la paperassa "inútil" en aquells moments. És el cas de l'arxiu de l'oficina del Banc de Valls a Montblanc, que segons informació oral es llençà en constatar el mal estat dels llibres a causa de la humitat. Avui són pocs els centres públics tarragonins que han pogut recollir fons d'aquesta tipologia. A l'Arxiu Comarcal de Reus s'hi localitza el fons documental del Banc de Reus (1862-1945) i la Banca Vilella de la mateixa ciutat (segle xx). A l'Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre tenen el fons del Banc de Tortosa - Central Hispano (1931-1970) i a l'Arxiu Comarcal de Valls es conserva el fons de la Caixa Agrícola del Pla de Santa Maria.

Manca encara per fer un cens dels fons documentals d'entitats bancàries existents a la província de Tarragona: cronologia, metratge, ubicació i també investigar els que s'han perdut. Un aspecte que cal considerar és la recerca en els arxius centrals dels grans bancs i caixes amb seu a Barcelona, Saragossa, Madrid o Bilbao. Així cal assenyalar que operaven a la demarcació tarragonina el Banc Central, el Banc de Bilbao, el Banc Comercial de Barcelona, el Banc d'Aragó, el Banc Espanyol de Crèdit,

l'Hispanoamericà, l'Hispano Colonial, Banc Urquijo, Banc Saragossà, la Caixa de Pensions de Barcelona, la Caixa d'Estalvis Provincial de Barcelona.⁵

La banca local es reduïa a la presència del Banc de Valls (amb oficines a Valls i Montblanc), el Banc de Tortosa, la Banca Vilella (Reus) i el Banc de Reus.

Respecte a la bibliografia catalana hem de referir-nos als llibres de J. Víctor Arroyo⁶ i Francesc Cabana⁷. En l'àmbit local abunden les monografies sobre les cooperatives agrícoles del Camp de Tarragona (Valls, Nulles, Vila-rodona, la Selva del Camp, Alcover, Maspujols, Cabra del Camp, Alió), Conca de Barberà (Barberà de la Conca, Blancafort), el Penedès i el Priorat (el Masroig, Cornudella del Montsant), de les quals en són autors Antoni Gavalrà, Montserrat Soronellas, Josep Santesmases, Andreu Mayayo, Joan Cavallé, Josep M. Prats, Jaume Teixidó, Josep M. Juncosa, Ricard Ibarra, Josep M. Llauradó i Antoni Saumell.

⁵ En l'àmbit estatal la història i els arxius de la banca han merescut l'atenció dels investigadors i arxivers en molts llocs, en especial a les comunitats d'Aragó, Galícia, País Basc i la mateixa Catalunya. Destaquem les actes del primer i segon Congreso sobre Archivos Económicos de Entidades Privadas, celebrats a Madrid el 1982 i 1986, respectivament, sota els auspicis del Banc d'Espanya. En el volum del segon congrés esmentat, aparegut el 1988, s'inclouen els articles de Carles Sudrià, "Fuentes para el estudio de la actividad de las entidades bancarias catalanas en el siglo XIX" (pàg. 115-118), i de Francesc Cabana Vansells, "Bases de investigación y archivos para la historia bancaria catalana en el siglo XX" (pàg. 119-123). A més dels treballs de M. Teresa Tortella Casares "Los archivos bancarios españoles en la actualidad", a *Boletín de la ANABAD*, núm. 3-4 (1982), Madrid, pàg. 511-518.

⁶ *La banca privada en Cataluña entre 1920-1935*, Bilbao, 1998. Segons aquest autor entre els anys 1922 i 1923 a la demarcació de Tarragona hi havia catorze petits bankers. També anota l'evolució de les entitats; així, explica que el Banc Mercantil de Tarragona, constituït el 1929, esdevingué filial del Banco Urquijo Catalán. El Banc Comercial de Tarragona i la Caixa de Crèdit del Vendrell foren absorbits el 1926 pel Banc Comercial de Barcelona. El Banc Hispano-colonial adquireix el 1934-1935 el Banc de Reus.

⁷ *La banca a Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1965, i *Bancs i bankers a Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1972. Per a les terres de Girona, apareix l'obra de síntesi de Narcís Castells, *Canvistes i bankers*, Diputació de Girona i Caixa de Girona, 1988.